

IVAN DRNIĆ

Slavka Kolara 81
HR – 10410 Velika Gorica
ivandrnic@net.hr

NALAZI IZ RAZDOBLJA LATENA S LOKALITETA IVANOVCI GORJANSKI – PALANKA

UDK 903.4 :738.6
Izvorni znanstveni rad

U radu je obrađen keramički materijal iz latenskog razdoblja, pronađen prilikom zaštitnih iskopavanja na lokalitetu Ivanovci Gorjanski-Palanka u okolici Đakova. Osim tipološke i kronološke analize keramičkih oblika, pokušalo se interpretirati i samo nalazište za koje smatramo da je dio manjeg latenskog naselja, otvorenog tipa, smještenog na blago povišenom položaju.

U sklopu zaštitnih arheoloških iskopavanja na trasi autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Osijek – Đakovo, istražen je, u razdoblju od 2. travnja do 10. lipnja 2007., lokalitet Ivanovci Gorjanski – Palanka.¹ Lokalitet, smješten sjeveroistočno od Đakovačke Satnice i zapadno od Ivanovaca Gorjanskih, nalazi se na povišenom položaju-gredi koja se proteže u smjeru sjeveroistok – jugozapad (karta 1). Nalazište je jednoslojno, s horizontalnom stratigrafijom i bez kulturnog sloja koji je uništen zbog poljoprivrednih radova. Na istraženoj površini od 28 000 m² pronađeni su ostaci materijalne kulture koji se mogu datirati u razdoblje ranog i kasnog brončanog doba, zatim mlađeg željeznog doba te u razdoblje srednjeg vijeka (Sl. 1) (BALEN 2007: 2–12).

Ostaci latenske kulture, koje čini keramički materijal, pronađeni su u zapuni SJ 143 (10 YR 4/4 dark yellowish brown i 5 YR 4/4 reddish brown) dugačkog i uskog rova SJ 144, čija je dužina iznosila 6,20 m, širina 1,50 m a dubina 0,71 m (Sl. 2). Kanal je smješten u kvadrantima Z10, a10/11 i vjerojatno se može interpretirati kao ostatak manjeg, kratkotrajnog naselja latenske kulture otvorenog tipa, koje se smjestilo na blago povišenom položaju, omeđenom s južne strane niskim vodoplavnim područjem. Na osnovi keramičkog materijala, posebno oblika koje povezujemo s fazom gradnje utvrđenih naselja (Lt C2-Lt D), a to su kantharosi zaobljenog tijela i stožastog vrata te lonaci S-profilacije s najvećom širinom u gornjem dijelu, naselje bi se moglo datirati u razdoblje druge polovine 2. st. te 1. st. pr. Kr. Analiza C 14 uzorka ugljena sakupljenog u SJ 143 dala je rezultate 140–110 BC (Beta – 234049, 2170+/-40 BP) te usporedbom ovih podataka i onih dobivenih krono-

¹ Istraživanja na lokalitetu Ivanovci Gorjanski provedena su pod vodstvom Jacqueline Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, kojoj zahvaljujem na ustupljenome ma-

terijalu za obradu. Također, zahvalio bih Marku Dizdaru na korisnim savjetima prilikom obrade keramičkog materijala te Miljenki Galić koja je materijal nacrtala.

loško-tipološkom obradom keramičkih oblika dolazimo do zaključka da je naselje na položaju Ivanovci Gorjanski-Palanka, barem taj manji, istraženi dio, egzistiralo u drugoj polovini 2. st. pr. Kr.

U zapuni SJ 143 pronađeno je ukupno 146 ulomka latenske keramike, među kojima je 86 (58,9 %) izrađeno rukom a 60 (41,1%) na lončarskom kolu. Uglavnom su zastupljeni standardni keramički oblici koji su poznati s naselja srednje i kasnolatenskog razdoblja (Lt C2 – Lt D) na prostoru rasprostiranja Skordiska, no nekoliko posuda svojim oblikom ipak odstupa od ustaljenih formi latenske keramografije, primjerice zdjele zaobljenog tijela sa snažno izvučenim rubom ili lonac s trakastim drškama. Osim ulomaka keramičkih posuda, pronađen je i pršljen bikoničnog oblika izrađen od pečene zemlje.

Osnova za obradu keramičkog materijala s lokaliteta Ivanovci Gorjanski-Palanka jest rad M. Dizdara *Latenska naselja na vinkovačkom području* u kojem je dana tipološko-kronološka analiza latenske keramike s naseobinskih lokaliteta Dirov brijeg i Ervenica u Vinkovcima te Damića gradina u Starim Mikanovcima.

KERAMIČKI OBLICI IZRAĐENI RUKOM

Zdjele zaobljenog tijela (tip A2a)

Ukupno je pronađeno šest zdjela zaobljenog tijela izrađenih rukom; pet zdjela ravnog ruba (T. 1:1–3, T. 2:1, T. 3:5) i jedna uvučenog ruba (T. 2:2). Karakterizira ih obris koji ima dvije krajnje točke na rubu i dnu, te jednu točku tangente na mjestu najvećeg promjera tijela. Na tri primjerka sačuvano je i ravno dno te visine posuda iznose od 4,3 cm do 5,9 cm. Raspon promjera ruba iznosi od 11 do 21 cm, a prosječna debljina stijenke je od 0,35 do 0,6 cm. Boja površine varira od sive i oker, tamnosmeđe i tamnosive do crne, a presjek je uglavnom tamno sive boje. Površina je glatka a tvrdoća je stupnjeva 2-mekana te 3-normalno tvrda keramika.

Kao i većina oblika izrađenih rukom zdjele, zaobljenog tijela potječu iz autohtonog lončarstva starijeg željeznog doba (SLADIĆ 1986: 15).

Zdjele zaobljenog tijela pronađene su na utvrđenim naseljima Dirov brijeg u Vinkovcima i Damića gradina u Starim Mikanovcima, čija gradnja započinje u mlađoj fazi srednjeg latena, odnosno sredinom ili početkom druge polovine 2. st. pr. Kr. (DIZDAR 2001: 78–79, T. 9:2, T. 10:8, T. 23:8; 2002: 118, br.171). Na velikom utvrđenom naselju Gomolava pokraj Hrtkovca, u okolici Rume, produkcija zdjela zaobljenog tijela može se pratiti od najstarije faze naselja – faza VIa pa sve do faze VIc koja djelomično ulazi u okvire ranorimske provincijske keramičarske proizvodnje.²

Nekoliko zdjela zaobljenog tijela i uvučenog ruba potječe iz kosturnih grobova iz Kostolca-Pećine, datiranih u najraniju fazu prisustva Kelta na prostoru srednjeg Podunavlja, odnosno prije 280. g. pr. Kr. (SLADIĆ 1986: 14–15, T. I:4, 6).

Primjerci pronađeni na lokalitetu Ivanovci Gorjanski – Palanka su neukrašeni, ali u naseljima Skordiska pronađene su manje zdjele zaobljenog tijela ukrašene vodoravnim, kosim i cik-cak linijama, metopama i spiralnim motivima na vanjskoj i unutarnjoj površini izvedenim tehnikom glačanja (DIZDAR 2001: 78).

Zdjele zaobljenog tijela nalazimo i na prostoru središnje Hrvatske, na lokalitetima mokro-noške skupine, koju etnički možemo pripisati keltskim Tauriscima. Primjerice, na lokalitetu Blizna

² B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: faza VIa-T. I:10-11, T. II:1-2, T. V: 7, T. XXIV:3, T. XXX:2-3, faza VIb- T. VI:7-8, T. XVIII:8, T. XXXVII:7, faza VIc- T. XXXII:1-2.

pokraj Jakopovca, u okolici Varaždina, u sklopu manjeg ravničarskog naselja koje se na temelju C 14 analize datira u 1. st. pr. Kr., pronađene su široke, niske zdjele zaobljenog tijela izrađene rukom.³ Nekoliko primjeraka pronađeno je i na lokalitetima Jakopovec – Husta te Bukovje kod Banjšćine.⁴

Osim na naseobinskim lokalitetima latenske kulture, ovaj keramički oblik nalazimo i na nekropolama. Na najvećoj istraženoj nekropoli na području Hrvatske, Veliko polje u Zvonimirovu, zdjele zaobljenog tijela nalazile su se u ukupno tri paljevinska groba (Lt 37, Lt 40 i Lt 45) i u jednom simboličnom grobu Lt 11 (DIZDAR 2004: 280, T. 37:2, T. 40C:2, T. 45E:3, T. 11B:4).

Lonci s vodoravno položenim žlijebom koji razdvaja zadebljali rub od zaobljenog tijela (tip D2b)

Lonci izrađeni rukom iz SJ 143 pripadaju skupini lonaca s vodoravno položenim žlijebom koji razdvaja zadebljali rub od zaobljenog tijela (tip D2b). Sa sigurnošću možemo ustvrditi postojanje tri primjerka ovog oblika (T. 2:3, T. 3:1–2). Karakterizira ih obris s dvije krajnje točke na rubu i dnu te jednom točkom okomite tangente na mjestu najvećeg promjera tijela. Raspon promjera ruba je 13–17 cm, a raspon debljine stijenke 0,5–0,7 cm. Boja površine je od oker do crne. Površina je gruba a tvrdoća je stupnjeva 2–mekana te 3–normalno tvrda keramika.

Ovaj tip lonca predstavlja jedan od najbrojnijih keramičkih oblika načinjenih rukom. Za razliku od ostalih keramičkih oblika izrađivanih rukom, za koje se smatra da su nasljeđe keramografije starijeg željeznog doba, lonci zaobljenog tijela su izraz latenske tradicije. Na osnovi primjeraka pronađenih u najstarijem sloju naselja na Ervenici, lonci tipa D2b mogu se datirati na početak srednjeg latena ali vjerojatno su se pojavili i prije (DIZDAR 2001: 81–82). Pronađeni su u naseljima Dirov brijeg i Ervenica u Vinkovcima, Damića gradina u Starim Mikanovcima (DIZDAR 2001: 83, T. 1:4, T. 22:2, 4, T. 26:1, T.31:8) te na utvrđenom naselju Gradina pokraj Orolika (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: 56, T. LIII:5). Na Gomolavi proizvođeni su od faze VIa pa sve do 1. st. poslije Krista-faza Vic.⁵ Nekoliko primjeraka poznato je i iz kasnolatenskog naselja otvorenog tipa Sremska Mitrovica-Livade (BRUKNER 1988: 109, Sl. 7).

Lonci zaobljenog tijela izrađeni rukom koji su po formi vrlo slični loncima tipa D2b pronađeni su na lokalitetima Jakopovec – Blizna i Jakopovec – Husta te Bukovje – Banjšćine, u Središnjoj Hrvatskoj, s razlikom u obliku oboda koji kod primjeraka s navedenih lokaliteta nije zadebljan.⁶

Izrada lonca zaobljenog tijela nastavljena je i u ranorimskom razdoblju 1. st. Osim na naseobinskim lokalitetima, zabilježenim u Sremskoj Mitrovici (SLADIĆ 1986: 43–44, T. XLIV:5; BRUKNER 1981: T. III:1–2) i Vinkovcima (ŠARANOVIĆ-SVETEK 1980: 27, T. VIII:1) nalazimo ih i na nekropolama. Primjerice, u rimskom paljevinskom grobu iz Iloka, datiranom novcem cara Klaudija u sredinu 1. st., pronađena su, pored skupine predmeta koji pripadaju sjevernoitalskom importu (keramika tankih stijenki, keramička svjetiljka, manja staklena posuda, metalni predmeti te već navedeni novac), dva lonca zaobljenog tijela, ravnog ruba i dna, izrađena u latenskoj tradiciji (DIZDAR – ŠOŠTARIĆ – JELINČIĆ 2003: 76, T.1:1–2).

3 BEKIĆ 2006: 115–116, T. 12:7, T. 13:1,6, T. 14:1, T. 16:1, T. 17:2, T. 18:14, T. 21: 1–2.

4 BEKIĆ 2006, Lokalitet Jakopovec – Husta datiran je na temelju C 14 analize u 1. st. poslije Krista, no evidentno je da je keramički materijal pronađen na tom nalazištu izrađen u latenskoj tradiciji i pripisuje se lokalnom stanovništvu koje je autohtone keramičke oblike zadržalo sve do 2. st. Jakopovec – Husta – T. 1:13,17; Bukovje kod Banjšćine- T.1:2, 6, 16, 17, 20.

5 Pri obradi keramičkog materijala s Gomolave, lonci zaobljenog tijela izrađeni rukom nazivaju se situlastim loncima a lonci s vodoravno položenim žlijebom koji razdvaja zadebljali rub od zaobljenog tijela (tip D2b) odgovarao bi situlastim loncima tipa 1 i 5. B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: T. XXIV:5, T. XXXVI:2–3, 8.

6 BEKIĆ 2006: Jakopovec – Blizna – T. 15: 2, 3, T. 16: 2, 4, Jakopovec – Husta – T. 1: 1–8, Bukovje – Banjšćine – T. 1: 7–8.

Ostali keramički oblici izrađeni rukom

Među keramičkim materijalom iz SJ 143 nalazila se i manja posudica ravnog dna i zaobljenog tijela (T. 3: 4). Površina je glatka, oker boje a presjek je crn. Debljina stijenke iznosi 0,5 cm a tvrdoća je stupnja 3-normalno tvrda keramika. Posudica sličnog oblika rađena rukom i ukrašena metličastim ukrasom, pronađena je na Gradini pokraj Orolika (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: T. LI-V:8).

Izdvojen je i manji ulomak cjedila (T. 3: 3). Boja površine je glatka a presjek je tamnosiv. Debljina stijenke iznosi 0,4 cm. Površina je glatka a tvrdoća je stupnja 3-normalno tvrda keramika. Slična cjedilo pronađeno je na Gomolavi i datirano je u fazu VIb (B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: T. XXV:11).

Osim ulomaka keramičkih posuda pronađen je i keramički pršljen bikoničnog oblika, veličine 4,7x2,8 cm i promjera vertikalne perforacije 1,8 cm (T. 6:5). Ukrašen je vertikalnim rebrima a perforacija je asimetrično postavljena. Brojni keramički pršljenovi pronađeni su na Gomolavi (B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988–1989: TXLVI:10–15).

KERAMIKA IZRAĐENA NA LONČARSKOM KOLU

Zdjele S-profilacije (tip A5a)

Na lokalitetu Ivanovci Gorjanski-Palanka ovaj oblik zastupljen je s ukupno sedam primjeraka (T. 4:1–7) a karakterizira ga obris koji ima dvije krajnje točke na rubu i dnu, dvije točke tangente i jednu točku infleksije na mjestu gdje vrat prelazi u rame. Raspon promjera ruba je 21–26 cm, a prosječna debljina stijenke 0,5–0,8 cm. Jednu zdjelu bilo je moguće rekonstruirati u cijelosti te njena visina iznosi 9,6 cm. Boja površine je siva do tamnosiva. Površina je glatka ili djelomično polirana, a tvrdoća 2-mekana i 3-normalno tvrda keramika.

Zdjele S-profilacije i izvučenog ruba predstavljaju najzastupljeniji keramički oblik općenito na nalazištima latenske kulture. Pojavile su se u 3. st. pr. Kr. a tijekom 2. i 1. st. pr. Kr. postale su najbrojniji keramički oblik izrađivan na lončarskom kolu (DIZDAR 2001: 58, 2004: 279; JOVANOVIĆ 1987: 831, 840). Ukrašavanje se izvodilo na unutrašnjim i vanjskim površinama posuda u tehnikama glačanja i žljebljenja a manje je primjenjivana tehnika slikanja.

Kao najzastupljeniji keramički oblik nalazimo ih na svim istraženim naseljima Skordiska u istočnoj Slavoniji; Dirov brijeg, Ervenica, Damića gradina (DIZDAR 2001: 58, T. 15:2, T. 16:1–2, T. 19:1, T.21:1–3), Gradina pokraj Orolika (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: 55–56, T. LIII:3, T. LI-V:2; 1996: 260, sl.3:4, 7, 17–18, 49–50) i Privlaka (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1984: 25, T. 3:1). Na Gomolavi zdjele S-profilacije također su najbrojniji keramički oblik, a proizvođene su od osnutka naselja, polovinom 2. st. pr. Kr. odnosno u trećoj četvrtini 2. st. pr. Kr.-faza VIa, pa sve do u 1. st. poslije Krista-faza Vic.⁷ Pronađene su i na nizu naselja otvorenog tipa s područja Srijema, primjerice Tromeđa pokraj Pećinaca, Mitrovačke livade pokraj Sremske Mitrovice (BRUKNER 1982: 52, T. XX:2–3; 1988: 110, sl.7) i Popov salaš pokraj Novog Sada (VILOTIJEVIĆ 1965: 257, T. II:5, T. V:5). Određen broj zdjela S-profilacije poznat je i s naseobinskog lokaliteta Dautovac-Koričani u okolici Kragujevca (POPOVIĆ 2002: T. 2:7–9, 13–14, 16).

7 B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: Prilog 1a-tipovi 3, 11, 12, Prilog 5, 22, 24-25, 52, faza VIa-T. I:3, T. V:1,5, T. XXIV:8-11, T. XXXIX:2, faza VIb-T. VI:2, T.

XXIV:2, T. XXVI:1-ukrašene, T. VI:6, T. XVII:7, 9, T. XVIII:1-3, 5, T. XXV:1, T. XXVII:5, T. XXXIX:2, T. XL:9.

Osim u naseljima Skordiska, zdjele tipa A5a javljaju se kao najbrojniji keramički prilog i na nekropolama. Pronađene su na velikim biritualnim nekropolama Pećine pokraj Kostolca⁸ i Karaburma⁹, gdje su polagane u skeletne i paljevinske grobove. Na području istočne Slavonije i zapadnog Srijema zdjele S-profilacije otkrivene su na biritualnoj nekropoli Osijek-Zelena polje a poznati su primjerci pronađeni prilikom terenskih pregleda i probnih iskopavanja na lokalitetu Blato pokraj Vinkovaca, na kojem je ustanovljeno postojanje latenske nekropole (DIZDAR 1998: 41). Nekoliko primjeraka potječe i iz uništenih kasnolatskih nekropola u Dalju i Sotinu (MAJNARIĆ-PAN-DŽIĆ 1970: 23, 43, T. VI:3, T. XXXVII: 7).

Na prostoru središnje Hrvatske zdjele S-profilacije izvučenog ruba pronađene su na nizu otvorenih, nizinskih naselja na području Podravine i Bilogore. Primjerice, među keramičkim materijalom prikupljenim u manjim probnim iskopavanjima i terenskim pregledima nizinskog naselja u blizini sela Zvonimirova, koje je vjerojatno istovremeno s srednjolatskom nekropolom na Velikom polju, zdjele S-profilacije su najbrojniji oblik keramičkih posuda izrađenih na lončarskom kolu (DIZDAR 2004: 288, T. 66:1). Jednake podatke dala su istraživanja na lokalitetu Grede I pokraj Novigrada Podravske, najbolje istraženog nizinskog naselja latenske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (MARKOVIĆ 1984: 298, T. 5: 6–13, T. 6: 5–9, T. 7: 13–15; DIZDAR 2004: 289, T. 77: 10, T. 78: 5, 7, 9–10, 12, T. 79: 7).

Na nekropoli Veliko polje u Zvonimirovu zdjele S-profilacije s izvučenim rubom te ravnim, prstenastim ili omphalos dnom pronađene su u 18 grobova i najbrojniji su oblik zdjela polagan u grobove.¹⁰

Produkcija zdjela S-profilacije nastavljena je i u 1. st. u naseljima sa snažnom autohtonom komponentom, primjerice u Dumbovu (SLADIĆ 1986: 44; BRUKNER 1981: T. IV:2). Osim na nasebinskim lokalitetima, pronađene su i kao prilozi u paljevinskim grobovima, primjerice u već spomenutom grobu iz Iloka (DIZDAR – ŠOŠTARIĆ – JELINČIĆ 2003: 62, T. 2:1).

Zdjele zaobljenog tijela i snažno izvučenog ruba

Među keramičkim materijalom iz SJ 143 izdvojene su dvije zdjele karakterističnog oblika, snažno izvučenog rubom i zaobljenog tijela (T. 5:1–2). U svom obrisu imaju dvije krajnje točke na rubu i dnu te jednu ugaonu točku u kojoj snažno izvučeni prelazi u tijelo. Promjeri ruba iznose 24 i 27 cm, a prosječna debljina stijenke 0,6–0,8 cm. Boja površine je crna a presjek je siv. Površina je djelomično uglačana a stupanj tvrdoće je 4- tvrda keramika. Na jednoj posudi vidljivi su tragovi dorade na unutrašnjoj površini.

Ovaj oblik zdjele nije uobičajen na latenskim nalazištima istočne Hrvatske. Vrlo slične zdjele pronađene su, zajedno s drugim latenskim oblicima, na bosanskim lokalitetima- Borak, Zbilje i Gradina-Karaula koji se pripisuju srednjobosanskoj kulturnoj grupi (PERIĆ 1994–1995: 115, T. I:6–6, T. V:13, T. VI, 3–4).

8 SLADIĆ 1986: 14–15, grob 283-T. I:3. 8, grob 982-T. IX:2, grob 281-T. VIII:3.

9 TODOROVIĆ 1972: grob 20-T. VII:2, grob 24-T. IX:2, grob 39-T. XVI:4, grob 40-T. XVI:1, grob 50-T. XIX:13, grob 56-T. XIX:3, 6, grob 74-T. XXVI:1, grob 100-T. XXXI:2, grob 103-T. XXXI:2, grob 222-T. XXXIX:3, T. XL:10.

10 DIZDAR 2004: 277, nisko prstenasto dno – T.5B: 2, T. 12J: 1–3, T. 23B: 1, T. 36B: 2, T. 38B: 1, T. 47C: 2, T. 49: 7, ravno dno – T. 17: 4, T. 30:3, T. 42C: 2, t. 45D: 2, T. 45E: 2, T. 48B: 2, T. 50B: 2, omphalos dno – T. 25B: 1, T. 34B: 2, T. 37: 3

Kantharosi zaobljenog tijela i cilindričnog vrata (tip C4)

Dva ulomka ruba i vrata pripadali su kantharosima zaobljenog tijela i stožastog vrata (T. 5: 5–6). Karakterizira ih obris koji ima dvije krajnje točke na rubu i dnu, jednu točku okomite tangente na mjestu najvećeg promjera i jednu ugaonu točku na mjestu prijelaza vrata u rame. Promjeri ruba iznose 9, odnosno 14 cm a prosječna debljina stijenke iznosi 0,6 cm. Boja površine je tamnosiva a presjeka siva. Površina je djelomično uglačana, a tvrdoća stupnja 4- tvrda keramika. Na jednom ulomku vidljiv je ukras u obliku valovnice, smješten na vratu posude i izveden tehnikom plitkog žljebljenja.

Kantharosi su karakterističan keramički oblik koji se povezuje s materijalnom kulturom istočnih Kelta, prvenstveno Skordiska a porijeklo im proistječe iz dvije različite tradicije. Kantharosi izrađeni na lončarskom kolu, vitkije forme koji su se pojavili u 3. st. pr. Kr. nastaju pod utjecajem helenističkog metalnog i keramičkog posuđa dok oblici izrađeni rukom proistječu iz autohtone panonsko-ilirske keramografske tradicije (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: 44; TODOROVIĆ 1972: 89; 1974: 64, DIZDAR 2001: 68, 99; 2004: 283–284). U fazi utvrđenih naselja, koje obuhvaća period od sredine 2. st. te 1. st. pr. Kr., javili su se niži oblici zaobljenog tijela i stožastog odnosno cilindričnog vrata koji se proizvode do u 1. st. poslije Krista (DIZDAR 2001: 67).

Kantharosi su većinom ukrašeni na vratu ili ramenu glačanim ili žljebljenim motivima vodoravnih, kosih i cik-cak linija, valovnicama, metopama. Pronađeni su na utvrđenim naseljima Damića gradini u Starim Mikanovcima¹¹, na Gomolavi¹² te Plavni-lokalitet Petkovača-Stara ciglana (JOVANOVIĆ 1988–1989: 61, T. III:1). Osim s utvrđenih naselja, nalazi kantharosa tipa C4 potječu i s kasnolatskih otvorenih naselja Voganj-Bare i Livade kod Sremske Mitrovice (BRUKNER 1986: 78, sl. 3, 1987: 13, sl. 2).

Na nekropolama Karaburma¹³ i Rospi ćuprija (TODOROVIĆ 1956: 33, sl.5) nalazili su se kao prilozi u paljevinskim grobovima 1. st. pr. Kr. Jedan primjerak kantharosa tipa C4 potječe iz kružnog grupnog groba s Gomolave, datiranog u fazu VIb (B. JOVANOVIĆ-M. JOVANOVIĆ 1988: 55, 57, sl. 16, T. XLIII:3).

Nekoliko ulomaka kantharosa tipa C4 potječe s lokalitetima središnje Hrvatske, primjerice s položaju Grabar u okolici Bjelovara (DIZDAR 2004: 290, T. 83:6) te Jakopovec-Blizna (BEKIĆ 2006: 117, T. 12:6, 9, T. 16:8).

Među keramičkim materijalom nalazili su se i ulomci trakastih ručki (T. 6:3–4) i prstenastog dna (T. 6:7) koje također možemo okarakterizirati kao dijelove kantharosa, ali zbog nedostatka dijelova vrata i tijela nije moguće odrediti kojem tipu kantharosa pripadaju.

Lonci S-profilacije s najvećom širinom u gornjem dijelu (tip D5b)

Dva keramička ulomka tipološki možemo svrstati u grupu lonaca S-profilacije s najvećom širinom u gornjem dijelu (T. 5:3–4). Ovom tipu pripadaju lonci koji u obrisu imaju dvije krajnje točke na rubu i dnu, dvije točke okomite tangente i jednu točku infleksije na mjestu postupnog prijelaza vrata u rame. Promjeri rubova iznose 20 i 21 cm, a prosječne debljine stijenke su 0,4 i 0,6 cm.

¹¹ DIZDAR 2001: 66-67., T. 23:3, T. 25:5-7, T. 29:1, 5-6, T. 32:4, 7-8, T. 39:7.

¹² B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: FAZA VIA-t. II:8-9, T. XXXIV:4, faza VIb-T. VII:4, T. IX., T. X:1,6.

¹³ Grobovi pronađeni na lokalitetima Karaburma i Rospi ćuprija pripadaju jedinstvenoj nekropoli. TODOROVIĆ 1972: grob 1 –T. I:3, grob 4-T. I:1, grob 11-T. III:2, grob 12-T. IV:4, grob 43-T.XVII:2, grob 50-T. XVIII:8, grob 100-T. XXXI:3, grob 112-T. XXXIV:7, grob 123-T. XXXV:1, grob 172-T.XXXVII:2, grob203-T. XXXVIII:4, grob 222-t. XXXIX:4.

Boja površine je siva i tamnosiva, presjek je siv. Površina je glatka i djelomično uglačana a tvrdoća je stupnja 2-mekana i 3-normalno tvrda keramika. Na jednom ulomku nalaze se dvije perforacije.

Lonci tipa D5b, uz zdjele S-profilacije tipa A5a, najbrojniji su keramički oblik izrađivan na lončarskom kolu. Javili su se u mlađoj fazi srednjeg latena a tijekom kasnog latena postali su dominantan oblik lonca, korišten za čuvanje namirnica. Ukrašavanje je izvedeno na ramenu tehnikama žljebljenja i poliranja motivima okomitih, kosih i valovitih linija te metopama i mrežama (DIZDAR 2001:75, 77).

Pronađeni su na utvrđenim naseljima Dirov brijeg i Damića gradina¹⁴, Gradina kod Orolika¹⁵, Gomolava¹⁶ i Plavna (JOVANOVIĆ 1988–1989: 59, 61, T. IV:8, T. V:11–12, T. VII:1–2, 6). Evidentirani su i na naseljima otvorenog tipa s poluukopanim objektima, datiranim u 1. st. pr. Kr.; Mitrovačke livade pokraj Sremske Mitrovice (BRUKNER 1988: 110, sl.7.) te Popov salaš (VILO-TIJEVIĆ 1965: 258–259., T. II: T. III:3, 5, T. IV:2).

Produkcija lonaca S-profilacije tipa D5b nastavljena je i u ranorimskim keramičarskim radionicama, primjerice u Sremskoj Mitrovici i Dumbovu (BRUKNER 1981: T II: 1–3; SLADIĆ 1986: 43–44, T. XLIV: 6–7, XLVI: 8), sve do kraja 1.st.

Ostali oblici izrađeni na lončarskom kolu

Netipičnog oblika je lonac zaobljenog tijela i stožastog vrata, s trakastim ručkama (T. 6:1). Rub je izvučen. Promjer ruba iznosi 14 cm, a prosječna debljina stijenke iznosi 0,6 cm. Boja površine je tamnosiva, a presjek je crven sa sivom jezgrom. Površina je djelomično uglačana a tvrdoća je stupnja 4-tvrda keramika. Lonci s ručkama su relativno rijetki u okvirima latenske produkcije. Poznat je jedan primjerak lonca S-profilacije tipa D5b s trakastim ručkama s Damića gradine ili Dirovog brijega (DIZDAR 2001: 43).

Cjedilo zaobljenog tijela i blago izvučenog ruba (T. 6:2). Promjer ruba je 18 cm a prosječna debljina stijenke 0,5 cm. Boja površine i presjeka je siva. Površina je glatka a tvrdoća je stupnja 3-normalno tvrda keramika. Na ramenu se nalazi perforacija, koja je vjerojatno služila za vješanje posude. Na Gomolavi je pronađeno slično cjedilo S-profilacije, datirano u fazu VIc (B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988–1989: T. XX:6).

Omphalos dno promjera 6 cm (T. 6:8). Debljina stijenke dna iznosi 0,6 cm. Boja površine je tamnosiva a presjek je siv. Vanjska površina je uglačana a unutrašnja djelomično uglačana. Tvrdoća je 3-normalno tvrda keramika.

Ravno dno promjera 9 cm (T. 6:6). Boja površine i presjeka je tamnosiva. Površina je djelomično uglačana a tvrdoća iznosi 3-normalno tvrda keramika.

ZAKLJUČAK

Keltska plemena pojavila su se na prostoru jugoistočne Panonije potkraj 4. st. pr. Kr., o čemu nam svedoče rijetki arheološki nalazi s nekropola Karaburma i Kostolac-Pećine. U sljedećih nekoliko desetljeća uslijedila je faza društveno-političke i vojne konsolidacije te priprema za daljnja napredovanja u smjeru Makedonije i Grčke. Velika invazija 279. g. pr. Kr. kulminirala je porazom kod Delfa iste godine, nakon kojeg se dio keltskih plemena vratio iz Grčke na područje srednjeg Podu-

14 DIZDAR 2001: T. 4:5, T. 8:1, T. 20:1, 3, T.25:1, 3, T. 28:1-2, T. 32:6, T. 37:1, T. 39:3, 6, T. 41:1-3, 5, T. 42:1-4, 6.

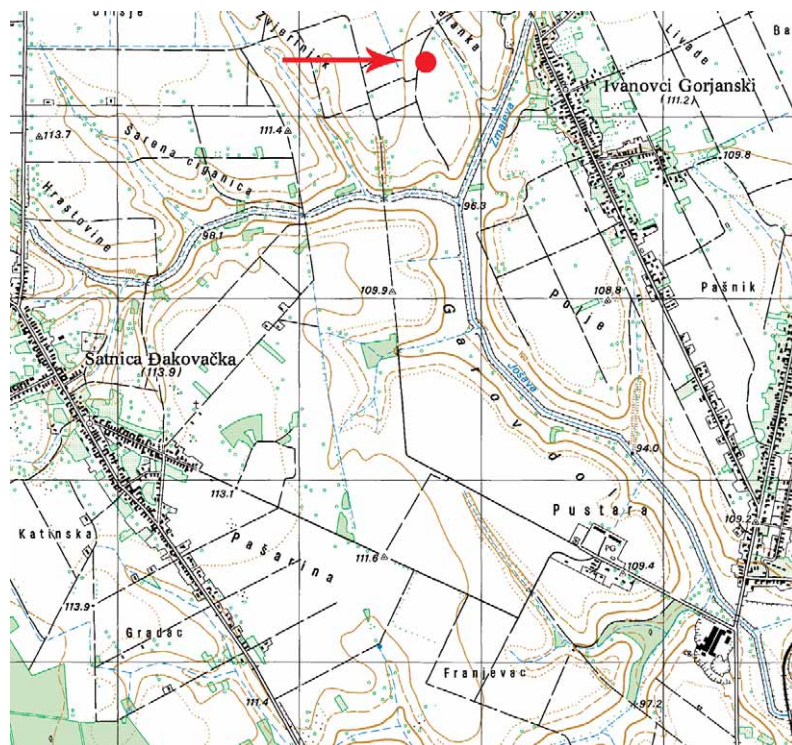
15 MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: 56., T. LIII:1, T. LI-V:4; 1996: 260., Sl. 3:26, Sl. 4:16-17, 20-21, Sl. 5:13.

16 B. JOVANOVIĆ – M. JOVANOVIĆ 1988: T. III:5, T. XII:4, T. XXIV:5-6, 10, T. XXVI:5-6, T. XXIX:7-8, T. XXXV:6, XL:13-15.

navlja i u zajednici s Keltima koji nisu sudjelovali u pohodu te autohtonim panonskim i ilirskim stanovništvom, stvorili su plemensku zajednicu koja se kod antičkih autora javlja pod imenom Skordisci (TODOROVIĆ 1974: 22–42). Naselili su se u srednjem Podunavlju, od istočnih rubova Papuka i Dilja na zapadu do donjeg Pomoravlja na istoku, tako da je prostor Istočne Slavonije i zapadnog Srijema predstavljao zapadnu a djelimično i sjevernu granicu njihovog rasprostiranja (POPOVIĆ 1992–1993: 15).

Od faze naseljavanja pa do sredine 2. st. pr. Kr. građena su naselja otvorenog tipa, s poluukopanim objektima. Postoji vrlo malo podataka o naseljima iz tog razdoblja, primjerice najstariji sloj otvorenog naselja s lokaliteta Ervenica datiran je na temelju određenih keramičkih oblika u Lt C1 (DIZDAR 2001: 16). Sredinom 2. st. pr. Kr. na cijelom prostoru rasprostiranja latenske kulture započela je gradnja utvrđenih naselja, s funkcijom administrativno-ekonomskih i vojnih centara, uz koja su se ponekad kao podgrađa, nalazila i naselja otvorenog tipa. Na prostoru Skordiska utvrđena naselja nastaju uglavnom na položajima starijih naselja tell tipa a bila su okružena rovovima i zemljanim bedemima s drvenim palisadama. Najbrojnija su na području Vinkovaca – lokaliteti Dirov brijeg u Vinkovcima, Damića gradina u Starim Mikanovcima, Gradina u Privlaci, Gradina u Oroliku itd., a na slavonskobrodskom području utvrđeno naselje nalazilo uz obalu Save na lokalitetu Paljevine pokraj Donje Bebrine (DIZDAR 2001: 16). Nalazišta ovog tipa dosad nisu zabilježena na području Đakova.

Pored otvorenih naselja smještenih uz ona utvrđena, pronađeni su ostaci niza manjih naselja otvorenog tipa koja su obično bila smještena na blagim uzvišenjima uz vodene tokove ili plavna područja, koja su nastanjivale manje ruralne zajednice u svojstvu gospodarskih imanja i farmi. Činilo ih je obično nekoliko poluukopanih stambenih objekata, otpadnih jama ili jama za čuvanje zaliha

Karta 1. Položaj lokaliteta Ivanovci Gorjanski – Palanka

te ostatci ognjišta. Ta naselja gravitirala su obližnjim utvrđenim centrima, gdje su se mogle podmiriti potrebe za trgovinom te određenim vjerskim ili administrativnim sadržajima. Na vinkovačkom području naselja otvorenog tipa zabilježena su na nalazištima Cerić, Stari Jankovci, na Malatu u Mirkovcima i Kratinama u Lipovcu dok je na vukovarskom prostoru poznato naselje na lokalitetu Lijeva bara (DIZDAR 2001: 16).

Na lokalitetu Ivanovci Gorjanski-Palanka pronađen je samo jedan rov SJ 143–144 koji je, na osnovi tipološko-kronološke obrade keramičkog materijala koji se nalazio u njemu te rezultata radiokarbonske analize datiran u drugu polovinu 2. st. pr. Kr. Kako se rov nalazio uz sam rub iskopa, možemo pretpostaviti postojanje još nekih objekata koji bi tvorili manje ruralno naselje koje se smjestilo na uzvišenju-gredi, iznad niskog vodoplavnog područja. Ono je zadovoljavalo potrebe manje skupine ljudi koji su se vjerojatno bavili zemljoradnjom ili stočarstvom, a za to su na đakovačkom prostoru zasigurno postojali vrlo dobri uvjeti.

Keramički materijal uglavnom čine standardni oblici latenske keramografije. Među keramičkim posudama izrađenim rukom, pronađene su zdjele zaobljenog tijela i ravnog ruba (tip A2a) te lonci s vodoravno položenim žlijebom koji razdvaja zadebljali rub od zaobljenog tijela (tip D2b). Keramičke oblike izrađene na lončarskom kolu predstavljaju zdjele S-profilacije (tip A5a), kantharosi zaobljenog tijela i cilindričnog vrata (tip C4), lonci S-profilacije s najvećom širinom u gornjem dijelu (tip D5b) i cjedilo blage S-profilacije dok od standardnih formi odstupaju lonac zaobljenog tijela i stožastog vrata s trakastim drškama te zdjele zaobljenog tijela i snažno izvučenog ruba. Iako je riječ o relativno malom broju keramičkih posuda, uočljiv je nedostatak ukrasa, osim na jednom ulomku kantharosa gdje je motiv valovnice izveden plitkim žljebljenjem.

Za razliku od vinkovačkog područja, na kojem je registrirano više od četrdeset latenskih lokaliteta (DIZDAR 2001a: 116) za područje Đakova postoji vrlo malo podataka o nalazištima latenske kulture, što je zasigurno rezultat nedovoljne istraženosti tog prostora koji je bio sastavni dio zapadnog prostora naseljenosti Velikih Skordiska. Ipak, možemo se nadati da će velika zaštitna istraživanja koja se provode na tom prostoru dati jasniju sliku o naseljenosti u mlađem željeznom dobu.

Slika 1. Lokalitet Ivanovci Gorjanski-Palanka (snimio: Ivan Drnić)

Slika 2. Rov SJ 144 (snimio: Ivan Drnić)

BIBLIOGRAFIJA

- BALEN, J. 2007 – *Izveštće o arheološkim istraživanjima nalazišta Ivanovci Gorjanski – Palanka*. Zagreb, 2007.
- BEKIĆ, L. 2006 – *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na auto-cesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama. Rescue archaeology in the Varaždin environs : archaeological research on the Zagreb Goričan highway and its access roads*. Zagreb, 2006.
- BRUKNER, O.
- 1981. Rimska keramika u jugoslavenskom delu provincije Panonije. *DEM SADJ*, 24/1981.
 - 1982. Tromeđa, Pećinci – keltsko naselje. *AP*, 23/1982: 52–53.
 - 1986. Voganj Bare, kasnolatenško naselje. Summary: *Voganj Bare – Late La Tène Settlement*. *AP*, 27/1986: 77–78.
 - 1987. Sremska Mitrovica – Livade, kasnolatenško naselje. Summary: *Sremska Mitrovica – Livade – Late La Tène Settlement* *AP*, 28/1987: 113–114.
 - 1988. Sremska Mitrovica – Mitrovačke livade, kasnolatenško naselje. Summary: *Sremska Mitrovica/Mitrovačke livade – Late La Tène Settlement*. *AP*, 29/1988: 109–114.
- DIZDAR, M.
- 1998. Nekropola keltsko-latenske kulture u Vinkovcima. *ObHAD*, 1/1998: 38–43.
 - 1999. Željezno doba. U: *Vinkovci u svjetlu arheologije (Vinkovci in the World of Archaeology: Iron Age)* Vinkovci, 1998: 39–48, 111–121.
 - 2001. Latenska naselja na vinkovačkom području. Summary: *La Tène Settlements in the Vinkovci Region*. *DissMonZ*, 3, 2001.
 - 2001a Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području. Summary: *La Tène culture sites in the Vinkovci area*. *Prilozi*, 1/2001: 103–134.
 - 2004. *Latenska kultura na području središnje Hrvatske*. Doktorska disertacija. Zagreb, 2004.

- DIZDAR, M., R. ŠOŠTARIĆ, K. JELINČIĆ, 2003 – Ranorimski grob iz Iloka kao prilog poznavanju romanizacije zapadnog Srijema. Summary: An Early Roman Grave from Ilok as a Contribution to Understanding a Process of the Romanization of Western Syrmia. *Prilozi*, 1/ 2003: 57–77.
- JOVANOVIĆ, B. – 1987 – Istočna Grupa. *PJZ*, V, 1987: 815–854.
- JOVANOVIĆ, B. – 1988–1989 – Plavna – keltsko utvrđenje. Zusammenfassung: Plavna – Keltische Befestigung. *RVM*, 31/1988–1989: 59–74.
- JOVANOVIĆ, B. – M. JOVANOVIĆ 1988 – *Gomolava, Naselje mlađeg gvozdenog doba. sv. 2 iz serije »Gomolava«*. *Late La Tène Settlement at Gomolava*. Novi Sad, 1988.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N.
- 1970. Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu. [Zusammenfassung]: Keltisch-Latènezeitliche Kultur in Slawonien und Sirmien. *AMusCib*, 2, 1970.
 - 1984. Prilog problematici kasnolatenkih utvrđenih naselja u Slavoniji. Zusammenfassung: Zur Problematik der befestigten Siedlungen aus der spät-La Tène-Zeit in Slawonien. *OA*, 9/1984: 22–23.
 - 1996. Einige Beispiele der spälatènezeitlichen Siedlungen in Nord-Kroatien und ihre Beziehung zu den Zentren der frühen Romanisation. *AVes*, 47/1996: 257–266.
- MARKOVIĆ, Z. 1984. – Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova, *PodrZb* '84: 295–319.
- PERIĆ 1994–1995 – Celtic pottery in Settlements of the Central Bosnian Culture Groups. *Starinar*, 45–46/1994–1995:113–131.
- POPOVIĆ, P. – 1992–1993 – The Territories of Scordisci. *Starinar*, 43–44/1992–1993: 13–21.
- POPOVIĆ, P. – 2002 – Le site laténien de Dautovac – Korićani et les fibules ornées de »buckles« ou de »huit« (»À brandebourgs«). *Starinar*, 52/2002: 145–153.
- SLADIĆ, M. 1986 – *Keramika Skordiska, latenska keramika u jugoslavenskom Podunavlju. The Pottery of the Scordisci*. Beograd, 1986.
- SPAJIĆ, E. 1962 – Nalazište mlađeg željeznog doba s terena Osijeka. Zusammenfassung: Funde aus der jüngeren Eisenzeit aus Osijek. *OZ*, 8/1962: 37–55.
- ŠARANOVIĆ-SVETEK V. 1980 – Ranocarska lončarska radionica u Cibalama. Atelier de potier du Haut Empire á Cibalae. *Starinar*, 31/1980: 17–33.
- TODOROVIĆ, J.
- 1956. Praistorijska nekropola na Rospi Čupriji kod Beograda. *GMGB*, 3/1956: 27–62.
 - 1972. Praistorijska Karburma I – nekropola mlađeg željeznog doba. Karaburma – Necropolis of the Later Iron Age. *DissMonB*, 13/1972.
 - 1974. Skordisci. Scordisci – History and culture. *MonumArch*, 2, 1974.
- VILOTIJEVIĆ, D. 1965 – Latenski sloj naselja na lokalitetu Popov Salaš kod Novog Sada, *RVM*, 14/1965: 256–268.

SUMMARY

LA TÈNE DISCOVERIES FROM THE SITE IVANOVCI GORJANSKI PALANKA

Celtic tribes arrived in south-eastern Pannonia at the end of the 4th century BC which we know from the rare archaeological finds from the necropolys Karaburma and Kostolac-Pečine. The following decades were a period of socio-political and military consolidation and of further expansion towards Macedonia and Greece. The great invasion that occurred in 279 BC culminated in the defeat at Delphi in the same year, following which some of Celtic tribes returned from Greece to the central Danubian region and together with the Celts who had not taken part in the invasion and the autochthonous Pannonian and Illyrian inhabitants created a tribal community which was by writers of antiquity given the name of Scordisci.

They settled in central Pannonia from the edge of Papuk and Dilj in the west to lower Pomoravlje in the east. Thus eastern Slavonia and western Sarmia formed the western and in part the northern boundaries of their settlements.

From the time of their arrival until the middle of the 2nd century BC they built open settlements with semi-subterranean structures. Very little is known about this early period, one example being the oldest layer of open type settlement at Ervenica in Vinkovci dated, on the basis of various ceramic finds in earlier phase of the middle La Tène (Lt C1). From the late phase of the middle La Tène (second half of 2nd century BC) in the whole wide region where La Tène culture flourished, fortified settlements which functioned as administrative, economic and military centres were built. These fortified centres, which sometimes had suburbs of open type settlements, were built mainly on the tell-type sites that had arisen in earlier prehistoric periods and were surrounded by ditches, earth walls and wooden palisades. These were most common in Vinkovci area: Dirov brijeg in Vinkovci, Damića Gradina at Stari Mikanovci, Gradina at Privlaka etc. In the region of Slavonski Brod fortified settlement was settled on the bank of the Sava river at Paljevina near Donja Bebrina. Discoveries of this kind have not up to now been found in the Đakovo region.

In addition to the open settlements situated around fortified ones the remains of many other small open-type settlements have been found. These were usually located on the slopes of small hills near water sources and were inhabited by small rural communities as estates or farms. They mainly consisted of several partially buried structures, storage trenches, waste pits and fire hearths remains. Settlements of this kind were usually in the vicinity of fortified centres where there would be trading outlets and which may have been religious or administrative centres. In Vinkovci area there have been finds of open type settlements in Cerić, Stari Jankovci, on Malat in Mirkovci and Kratine in Lipovac. There is a well known settlement in the Vukovar area at Lijeva Bara.

During the rescue archaeological excavations at the site Ivanovci Gorjanski-Palanka in Đakovo region, only one ditch (SJ 143–144) has been found, which according to the ceramic material found and of the results of radiocarbon analysis 140–110 BC (Beta – 234049, 2170+/-40 BP) can be dated to the second half of the 2nd century BC. The ditch found on very edge of the excavation site suggests the existence of some other structures which might have formed some minor rural settlement located on the ridge above water level and which would have satisfied the needs of small group probably farmers or stock breeders. The Đakovo region would certainly have been very suitable for such occupations.

Pottery forms found in the ditch SJ 143–144 are largely those standard for the La Tène period. Among hand made examples are round bowls (A2a type) and pots with flat bases and spout dividing the thickened rim and the round body (D2b type). Among wheel-made vessels are S-shaped bowls (A5a type), kantharos with a circular body and cylindrical neck (C4 type), S-profiled pots (D5b type) and slightly S-shaped cullender. Slightly different from the standard forms are pot with a rounded body and conical neck with band handles and bowl with rounded body and extruding rim. Typology used for pottery forms was made by M. Dizdar in *La Tène Settlements in the Vinkovci Region*. There are very few examples of ceramics but the absence of any decorative elements is noticeable except on one fragment of the kantharos where there is a shallow wave pattern.

Unlike the Vinkovci area where more than forty sites with La Tène culture have been registered there are very few known in Đakovo region. This is almost certainly the result of a lack of research of an area which was an integral part of the western Scordiscan settlement. We may hope that the more intensive research now going on in Đakovo region will provide a fuller picture of early Iron Age period.

Rukopis primljen: 18.X.2007.

Rukopis prihvaćen: 24.X.2007.

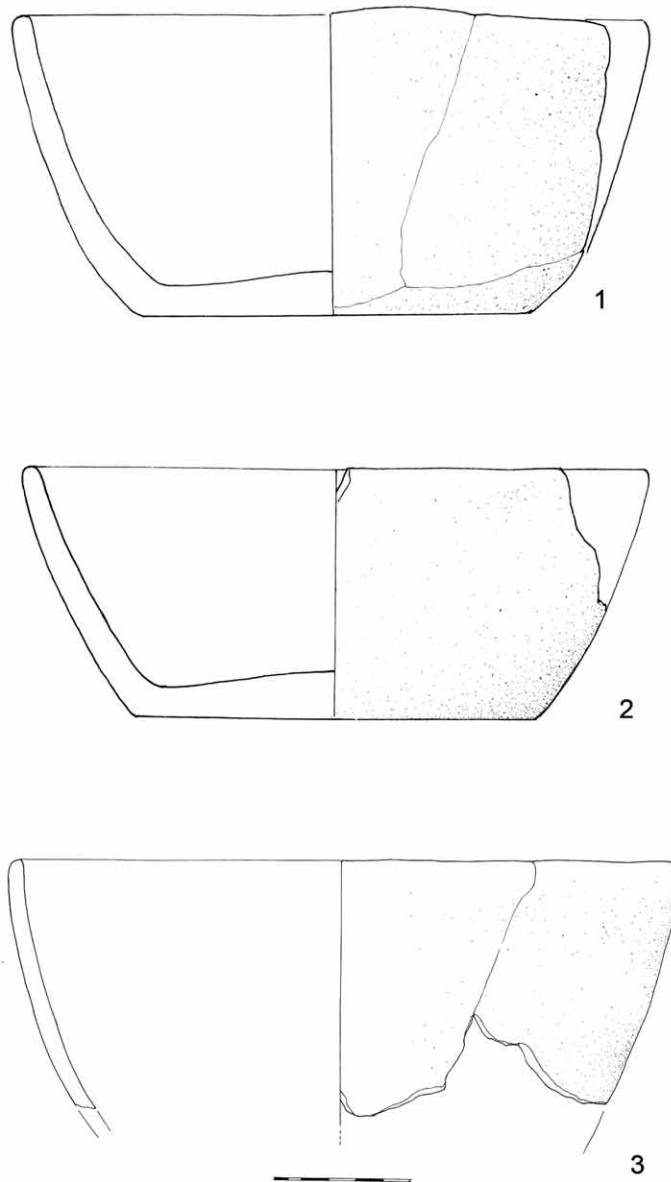

Tabla 1.

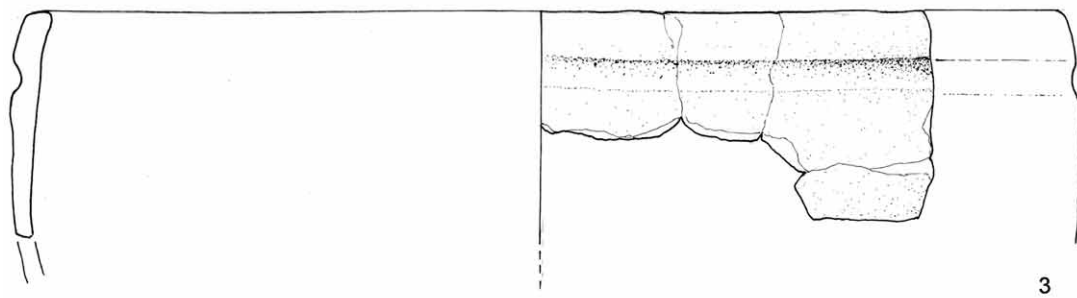
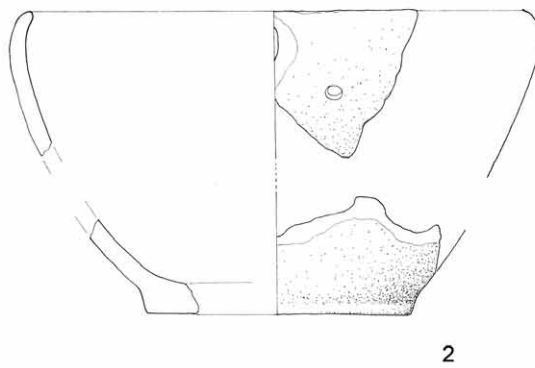
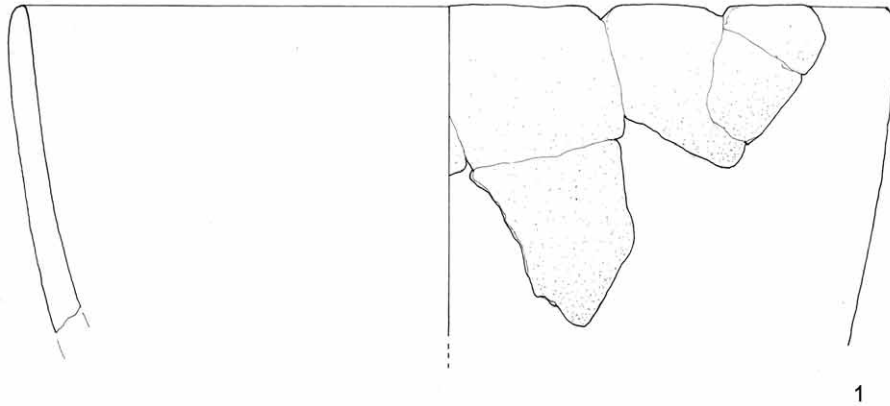

Tabla 2.

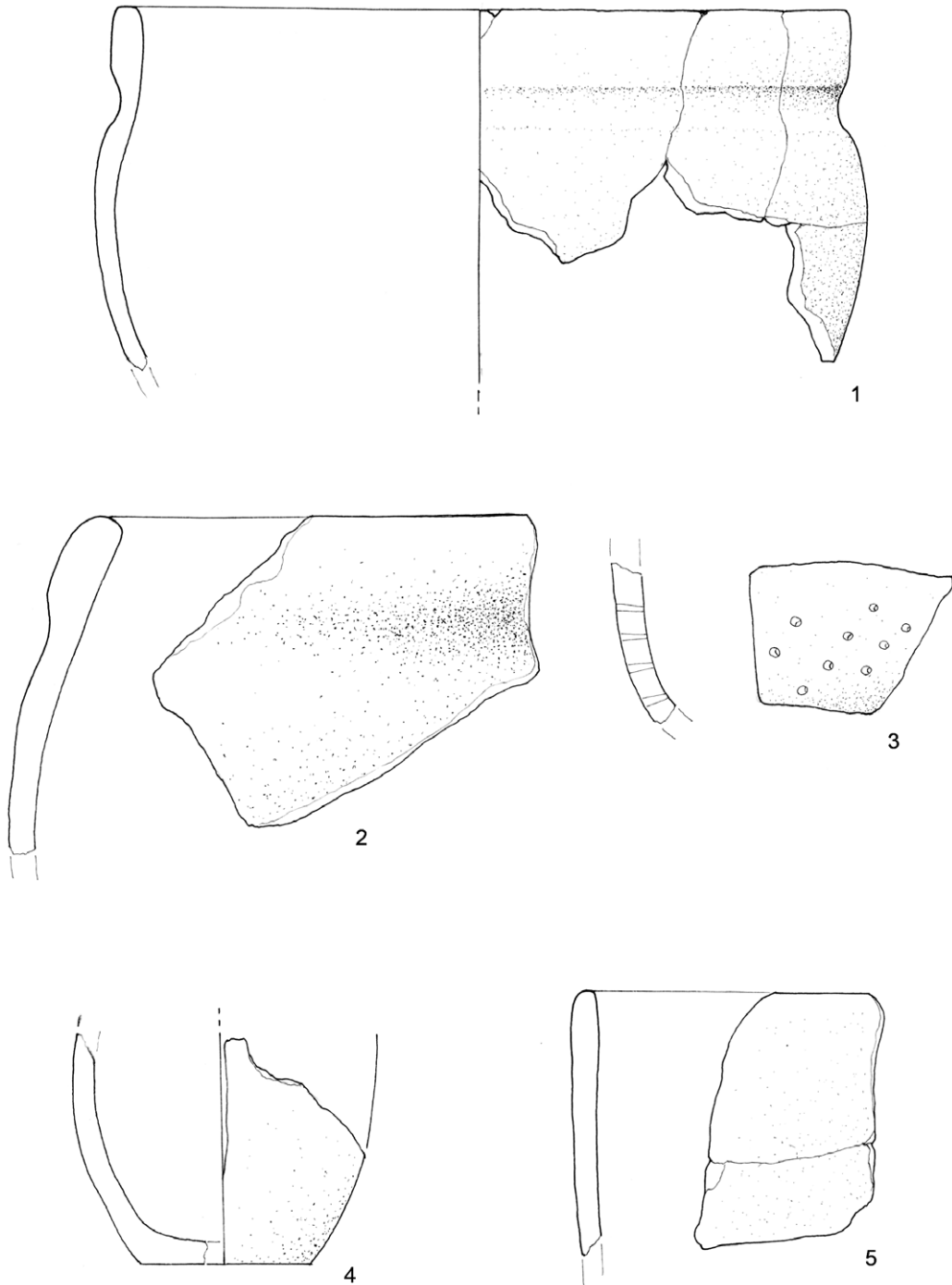

Tabla 3.

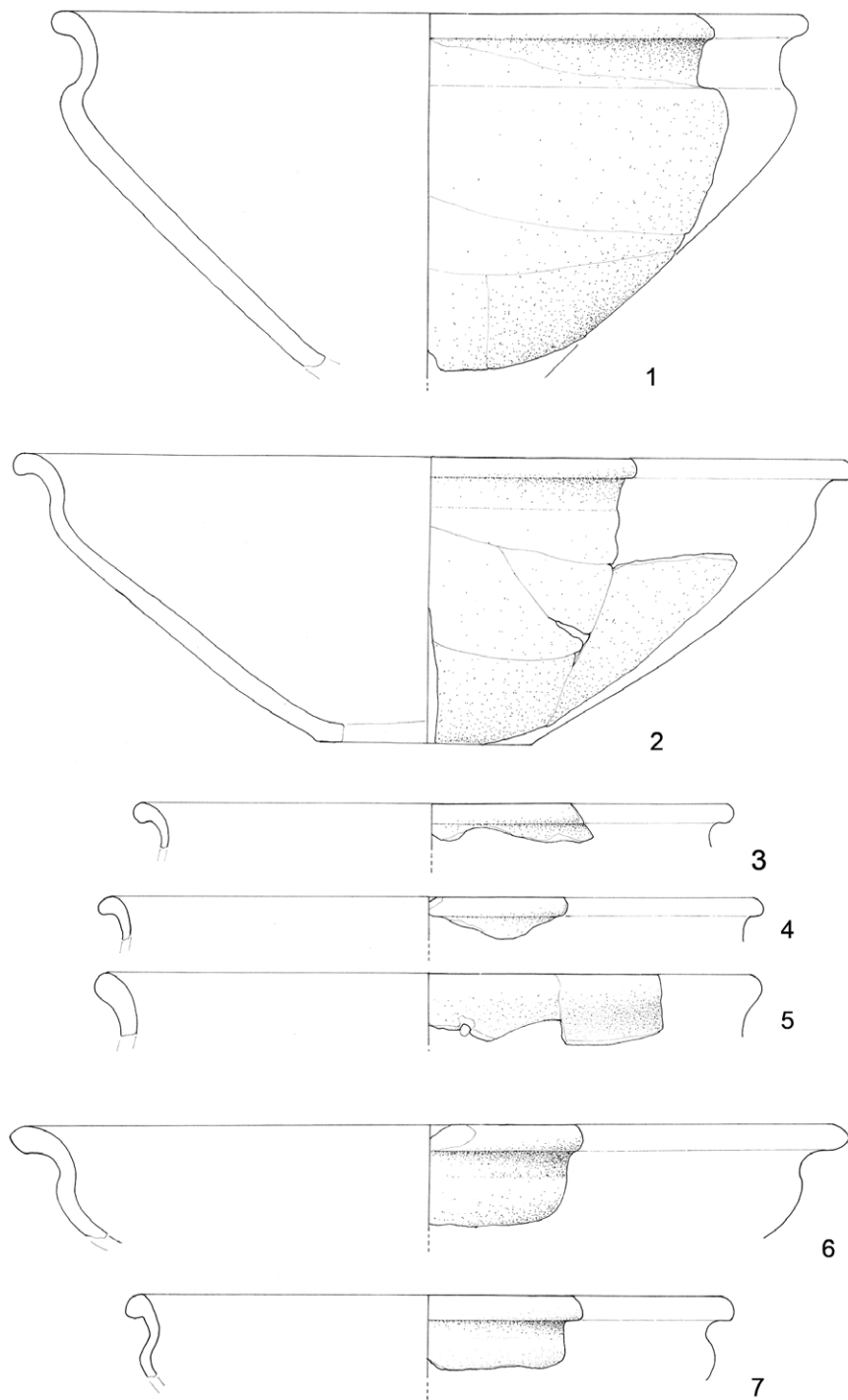

Tabla 4.

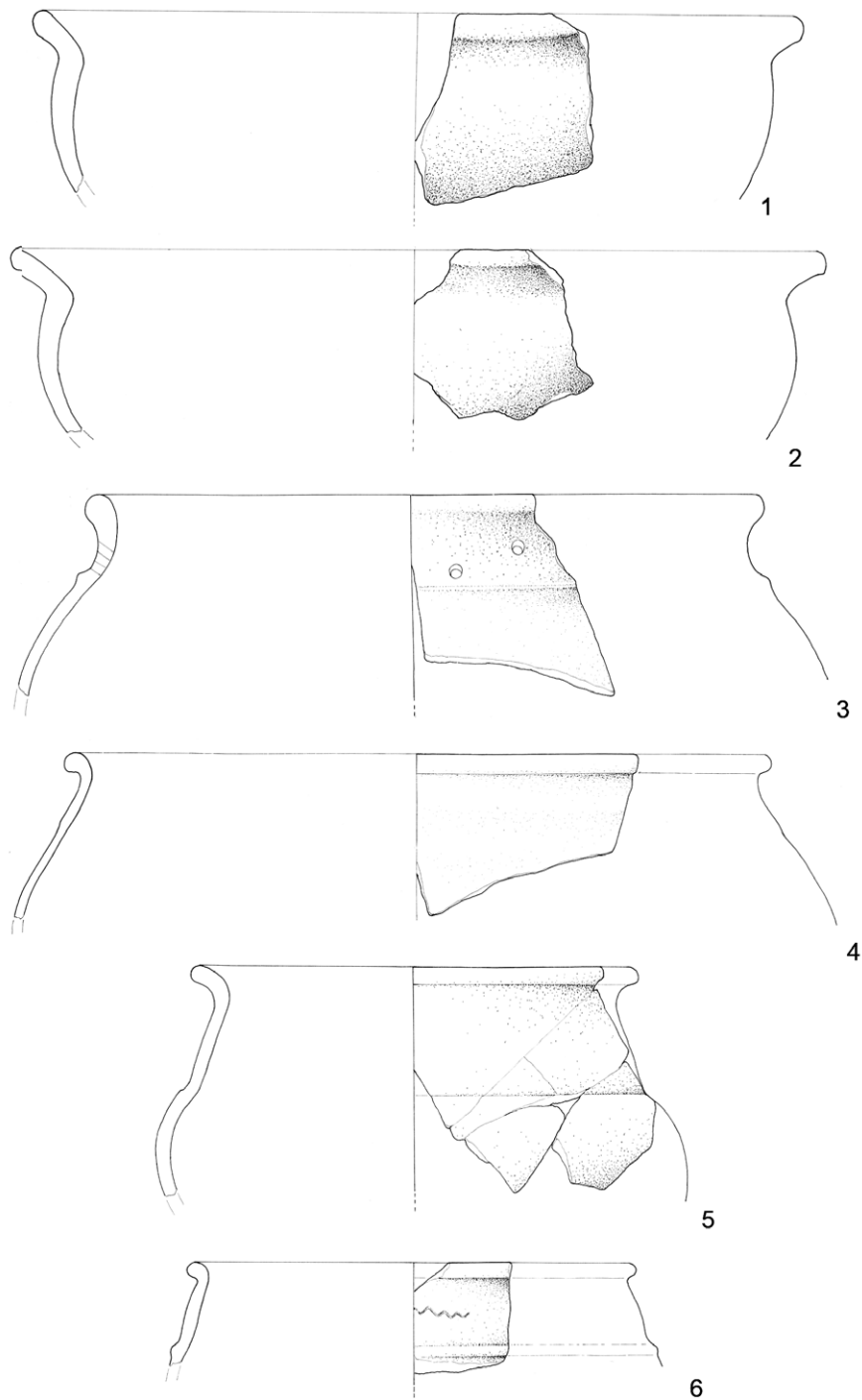

Tabla 5.

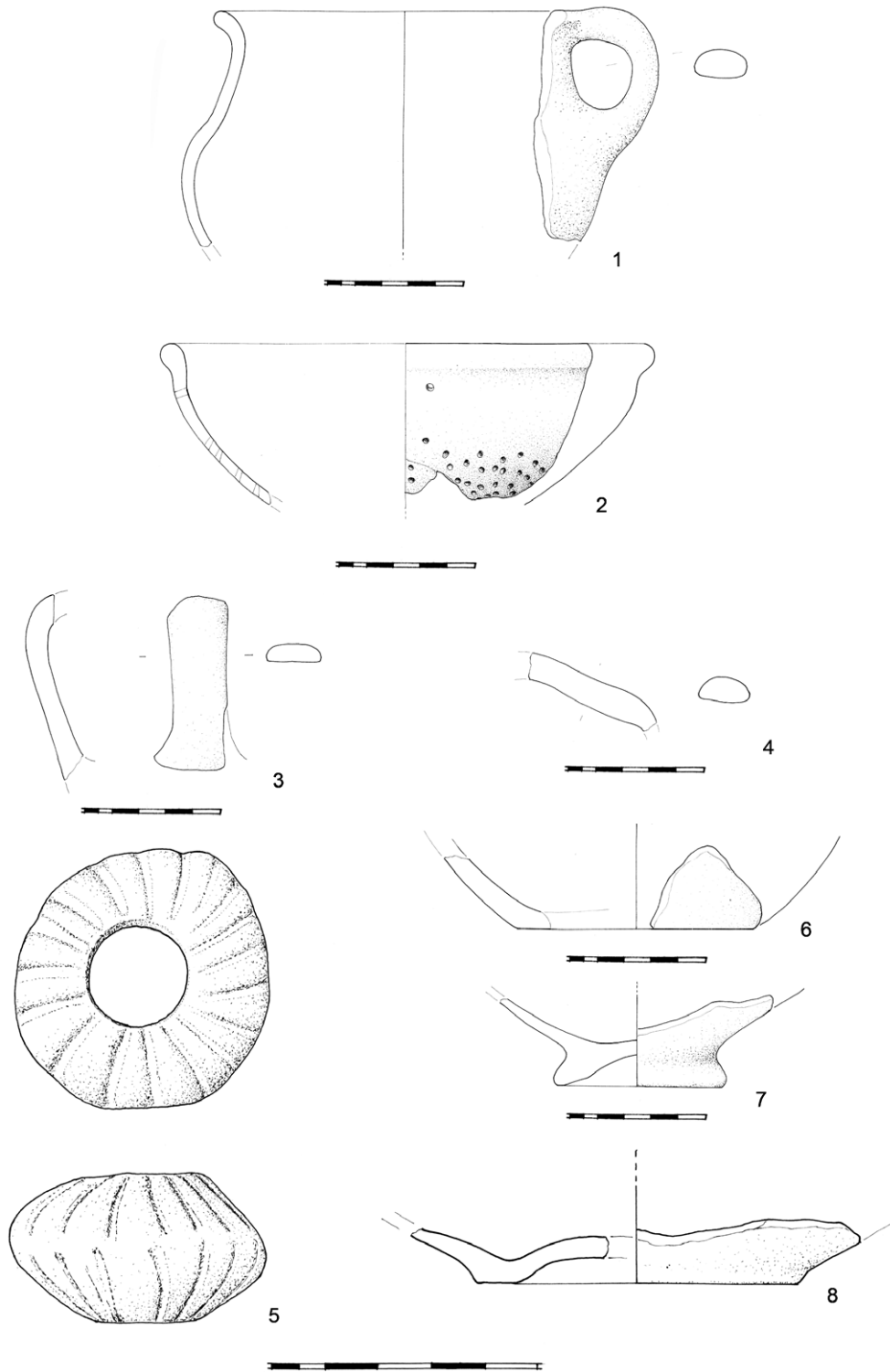

Tabla 6.